

Sygn. akt I UK 606/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 25 kwietnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Józef Iwulski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Roman Kuczyński

w sprawie z odwołania B. H.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o zasiłek opiekuńczy i zwrot nienależnie pobranego zasiłku opiekuńczego, zasiłek chorobowy i zwrot nienależnie pobranego zasiłku chorobowego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 25 kwietnia 2013 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł.

z dnia 17 maja 2012 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 23 stycznia 2012 r., Sąd Rejonowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 stycznia 2011 r. i przyznał ubezpieczonej B. H. prawo do zasiłku opiekuńczego za okresy: od 21 do 23 stycznia 2008 r., od 1 do 20 lutego 2008 r., od 5 do 26 sierpnia 2008 r., od 11 do 13 grudnia 2008 r. i od 18 do 31 lipca 2009 r. oraz ustalił, że ubezpieczona nie jest obowiązana do zwrotu tego zasiłku za wymienione okresy w łącznej kwocie 2.891,39 zł. Przedmiotowym wyrokiem Sąd Rejonowy przyznał również ubezpieczonej prawo do zasiłku chorobowego za okres od 21 lutego do 17 lipca 2009 r. oraz ustalił, że ubezpieczona nie ma obowiązku zwrotu tego zasiłku za wymieniony okres w kwocie 8.021,79 zł wraz z odsetkami w wysokości 2.562,26 zł.

Sąd Rejonowy ustalił, że ubezpieczona jest zatrudniona w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Z. od 2004 r. na podstawie umowy o pracę w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku pielęgniarki-instrumentariuszki. Dodatkowo od grudnia 2007 r. do marca 2010 r. ubezpieczona była zatrudniona na podstawie umowy o pracę w wymiarze 1/8 etatu u T. B. jako kierownik transportu. Do jej obowiązków w ramach tego drugiego stosunku pracy należało kontrolowanie czasu pracy kierowców przez sprawdzanie i opisywanie tarcz tachografów. Czynności te wykonywała w miejscu swego zamieszkania. Ubezpieczona pobierała zasiłek opiekuńczy w okresach: 21-23 stycznia 2008 r., 1-20 lutego 2008 r., 5-26 sierpnia 2008 r., 11-13 grudnia 2008 r. oraz 18-31 lipca 2009 r. W dniu 17 stycznia 2009 r. ubezpieczona uległa wypadkowi i doznała urazu prawej nogi, w związku z czym przebywała na zwolnieniach lekarskich od 19 stycznia do 17 lipca 2009 r. Z tego tytułu w okresie od 21 lutego do 17 lipca 2009 r. pobrała zasiłek chorobowy. Zwolnienia lekarskie obejmujące wszystkie wskazane wyżej okresy zostały przekazane wyłącznie do pierwszego z zatrudniających ją pracodawców (szpitala). W czasie przebywania na zwolnieniach lekarskich w spornych okresach ubezpieczona świadczyła pracę w ramach stosunku zatrudnienia u T. B. podczas dni weekendowych w domu, co zajmowało jej około 7 godzin tygodniowo. W

okresie od 19 stycznia do 17 lipca 2009 r. ubezpieczona mogła wykonywać pracę biurową niewymagającą chodzenia.

Przy takich ustaleniach Sąd pierwszej instancji uznał odwołanie za uzasadnione, bowiem nie podzielił stanowiska organu rentowego jakoby ubezpieczona utraciła prawo do zasiłków wymienionych w decyzji z uwagi na wykonywanie pracy zarobkowej u innego pracodawcy podczas orzeczonej niezdolności do pracy. Sąd Rejonowy zwrócił uwagę, że charakter obowiązków wynikających z umowy o pracę zawartej z T. B. pozwalał ubezpieczonej na wykonywanie pracy w domu, co też czyniła od początku zatrudnienia. Zdaniem Sądu, celem regulacji art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 77, poz. 512 ze zm., dalej jako "ustawa zasiłkowa"), jest niedopuszczenie do pobierania przez ubezpieczonego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego w sytuacjach, w których można mu postawić zarzut nadużywania prawa do świadczeń, polegającego na podejmowaniu pracy zarobkowej, mimo orzeczonej niezdolności do pracy, bądź w sytuacjach polegających na wykorzystywaniu zwolnienia lekarskiego w inny sposób niezgodny z jego celem. Jednak nie każde wykonywanie przez ubezpieczonego pracy zarobkowej w czasie orzeczonej niezdolności do pracy jest tożsame z nadużywaniem prawa do świadczeń powodującym pozbawienie tego prawa. W tym względzie - według Sądu Rejonowego - należy rozróżnić dwa przypadki: pierwszy - gdy ubezpieczony w okresie zwolnienia lekarskiego podejmuje nowe, dodatkowe zatrudnienie oraz drugi - gdy ubezpieczony w okresie zwolnienia świadczy inną, dotychczas już wykonywaną przez niego pracę zarobkową. W pierwszym przypadku nie ma wątpliwości, że postawienie ubezpieczonemu zarzutu nadużycia prawa do świadczeń jest w pełni uzasadnione, gdyż podjęcie innej pracy zarobkowej w okresie zwolnienia lekarskiego powoduje domniemanie, że ubezpieczony w rzeczywistości nie jest osobą niezdolną do pracy a zwolnienie lekarskie było mu potrzebne wyłącznie w celu podjęcia dodatkowego zatrudnienia. Zdaniem Sądu pierwszej instancji, inaczej należy natomiast traktować sytuację, w której ubezpieczony w okresie zwolnienia chorobowego nie powstrzymuje się od wykonywania jednej z prac dotychczasowych. W przypadku, gdy o zwolnieniu

lekarskim decyduje stan zdrowia ubezpieczonego, celem orzeczenia o niezdolności do pracy jest zapewnienie ubezpieczonemu możliwości (i zarazem jego zobowiązanie) powstrzymania się od wykonywania pracy, która niekorzystnie wpływa na stan zdrowia. To jednak wcale nie oznacza, że w każdym przypadku ubezpieczony ma obowiązek powstrzymania się od wykonywania jakiejkolwiek pracy, bowiem są możliwe sytuacje, w których stan zdrowia pracownika wpłynie niekorzystnie na zdolność do wykonywania tylko jednej z kilku prac, gdy są one różnego rodzaju, natomiast nie będzie stanowił przeszkody do wykonywania innej pracy. Jakkolwiek orzeczenie lekarskie zwalnia ubezpieczonego od wykonywania wszystkich prac, to niewykorzystanie zwolnienia lekarskiego "w całości", nie może generalnie powodować utraty prawa do świadczeń wynikających z zatrudnienia u tego pracodawcy, u którego ubezpieczony powstrzymuje się od świadczenia pracy. Pozbawienie ubezpieczonego prawa do świadczeń na podstawie art. 17 ustawy zasiłkowej będzie możliwe wówczas, gdy niepowstrzymywanie się od wykonywania drugiej z prac dotychczasowych może powodować u niego pogorszenie stanu chorobowego i wpływać na wydłużanie się czasu niezdolności do pracy. W odniesieniu do sytuacji, w której ubezpieczony uzyskuje zwolnienie lekarskie z uwagi na konieczność sprawowania osobistej opieki nad członkiem rodziny, obowiązek powstrzymania się od podejmowania wykonywanej dotychczasowo innej pracy zarobkowej niż tej, od wykonywania której zwolnienie uzyskał, należy oceniać z uwzględnieniem charakteru wykonywanych czynności oraz ich wpływu na rzeczywistą możliwość sprawowania opieki. Mając na uwadze przedstawione okoliczności Sąd Rejonowy doszedł do przekonania, że wykonywanie przez ubezpieczoną obowiązków wynikających z drugiej umowy o pracę (zawartej z T. B.) w spornych okresach wymienionych w kwestionowanej decyzji, nie stanowiło przejawu nadużycia przez nią prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego. Ubezpieczona wykonując sporną pracę w domu, jedynie przez kilka godzin podczas weekendów, miała zapewnioną rzeczywistą możliwość sprawowania osobistej opieki nad dziećmi, a więc nie musiała powstrzymać się od wykonywania tych czynności, gdyż nie pozostawały one w sprzeczności z celem zwolnienia lekarskiego. Co się z kolei tyczy zasiłku chorobowego, to w okresie jego pobierania ubezpieczona wprawdzie nie była zdolna do świadczenia pracy jako

pielęgniarka, tym niemniej - co wykazało postępowanie dowodowe - zachowała zdolność do wykonywania pracy biurowej, niewymagającej chodzenia i taką właśnie pracę świadczyła w domu. Tym samym w rozpoznawanej sprawie nie zaistniały przesłanki określone w art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej, wobec czego decyzja organu rentowego podlegała odpowiedniemu skorygowaniu.

Wyrokiem z dnia 17 maja 2012 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji i orzekł o kosztach postępowania odwoławczego. Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego oraz ich ocenę prawną. Uzupełniając dodał, że wykładnia gramatyczna art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej nie upoważnia do stosowania go "w sposób automatyczny", a więc do przyjmowania, że w sytuacjach, gdy pracownik zatrudniony równocześnie u dwóch pracodawców, u jednego korzysta ze zwolnienia lekarskiego i pobiera zasiłek chorobowy, a u drugiego wykonuje pracę i pobiera za nią wynagrodzenie, to traci prawo do tego zasiłku. W ocenie Sądu Okręgowego, "rygorystyczna" wykładnia art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej nie mogła być przyjęta przy rozpoznaniu niniejszej sprawy. Powołany przepis ma wprawdzie charakter represyjny, służący ograniczeniu wypłat świadczeń z ubezpieczenia chorobowego osobom, które wskutek określonego działania spowodowały swoją niezdolność do pracy, ale do oceny sytuacji, czy zostały spełnione przesłanki utraty prawa pracownika do zasiłku, potrzebna jest wiedza medyczna. Funkcją tego przepisu jest więc nie tylko jego represyjność, ale i zabezpieczenie prawidłowego przebiegu procesu leczenia koniecznego dla odzyskania przez ubezpieczonego zdolności do pracy. Rozstrzygnięcie, czy wykonywanie pracy podczas korzystania ze zwolnienia lekarskiego u jednego z dwóch pracodawców, u których pracownik był równocześnie zatrudniony przed powstaniem niezdolności do pracy, stanowiące podstawę pozbawienia pracownika prawa do zasiłku chorobowego, wymaga zatem ustalenia w świetle wiedzy medycznej, czy kontynuowana praca jest, czy też nie jest, zgodna z celem tego zwolnienia lekarskiego. Zdaniem Sądu Okręgowego, niezdolność do pracy nie jest stanem, do oceny którego można zastosować kryteria obiektywne. O tej niezdolności decyduje z jednej strony określony stan chorobowy i jego nasilenie, a z drugiej - struktura psychofizyczna chorego i charakter wykonywanej przez niego

pracy. Z tej przyczyny są więc nie tylko możliwe, ale i prawdopodobne, sytuacje, że pracownik wykonujący prace o różnym charakterze w dwóch zakładach pracy, staje się niezdolny tylko do świadczenia jednej pracy, zachowując zdolność do wykonywania drugiej z nich. Taki zaś przypadek wystąpił w rozpoznawanym stanie faktycznym.

Od wyroku Sądu Okręgowego organ rentowy wniósł skargę kasacyjną, w której zarzucił naruszenie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej. W uzasadnieniu podstawy kasacyjnej skarżący organ nie zgodził się wykładnią tego przepisu zaprezentowaną przez Sądy obu instancji. Zdaniem skarżącego, taka wykładnia mogła być stosowana na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy zasiłkowej z dnia 17 grudnia 1974 r. (art. 18). W ówczesnym stanie prawnym można było oceniać, czy wykonywanie pracy w jednym z dotychczasowych zakładów pracy "stanowi czynności uciążliwe, mogące przedłużyć okres niezdolności do pracy albo jest niezgodne z celem tego zwolnienia". Tymczasem treść aktualnie obowiązującego przepisu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej nie pozostawia wątpliwości co do sposobu jego wykładni, na co zresztą wskazuje orzecznictwo Sądu Najwyższego. W tej sytuacji pozbawienie ubezpieczonej prawa do zasiłków i zobowiązanie jej do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń - co nastąpiło w kwestionowanej decyzji - było oczywiście uzasadnione. Organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania, a także o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną ubezpieczona wniosła o odmowę przyjęcia jej do rozpoznania ewentualnie o jej oddalenie, a także o zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona, bowiem trafnie zarzucono w niej obrazę art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej. W myśl tego przepisu, ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Przepis ten ma

odpowiednie zastosowanie w odniesieniu do zasiłku opiekuńczego (art. 35 ust. 2 tej ustawy).

Sąd Najwyższy na tle aktualnego stanu prawnego ukształtowanego ustawą zasiłkową wielokrotnie wypowiadał się na temat, w jakich okolicznościach ubezpieczony zostaje z mocy prawa pozbawiony prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego. W szczególności w wyroku z dnia 5 kwietnia 2005 r., I UK 370/04 (OSNP 2005 nr 21, poz. 342; OSP 2006 nr 12, poz. 134, z glosą J. Jankowiaka) przyjął, że pracą zarobkową, której wykonywanie w okresie orzeczonej niezdolności do pracy powoduje utratę prawa do zasiłku chorobowego lub świadczenia rehabilitacyjnego na podstawie art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej, jest każda aktywność ludzka zmierzająca do osiągnięcia zarobku, w tym pozarolnicza działalność gospodarcza, choćby nawet polegająca na czynnościach nieobciążających w istotny sposób organizmu przedsiębiorcy i zarazem pracownika pozostającego na zwolnieniu lekarskim. W podobny sposób Sąd Najwyższy wypowiedział się w wyroku z dnia 14 grudnia 2005 r., III UK 120/05 (OSNP 2006 nr 21-22, poz. 338), w którym wskazał, że odpłatne wykonywanie przez radcę prawnego w czasie zwolnienia lekarskiego czynności zawodowych (podpisywanie dokumentów, reprezentacja przed sądem, sporządzanie pism procesowych, udzielanie porad prawnych, przeprowadzenie szkolenia) oznacza wykonywanie pracy zarobkowej w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej i jest wystarczającą przyczyną utraty prawa do zasiłku chorobowego. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy wywiódł, że na gruncie obowiązujących od dnia 1 września 1999 r. przepisów o ubezpieczeniu chorobowym utratę prawa do zasiłku powoduje wykonywanie pracy zarobkowej (jakiegokolwiek, a nie tylko "innej" - jak było poprzednio) lub wykorzystywanie zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia. Można zatem założyć, że w myśl nowych regulacji wykonywanie czynności mogących przedłużyć okres niezdolności do pracy zawsze stanowi wykorzystywanie zwolnienia niezgodnie z jego celem, którym jest odzyskanie przez ubezpieczonego zdolności do pracy. W jego osiągnięciu przeszkodą może być zarówno wykonywanie pracy zarobkowej (co przesądził ustawodawca), jak i inne zachowania ubezpieczonego utrudniające proces leczenia i rekonwalescencję (podobnie w wyroku z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 140/09, LEX nr 564767).

Jedynie sporadyczna, incydentalna, wymuszona okolicznościami aktywność zawodowa (np. udział w posiedzeniach rady nadzorczej spółdzielni mieszkaniowej) może usprawiedliwiać zachowanie prawa do zasiłku chorobowego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2006 r., II UK 44/06, OSNP 2007 nr 19-20, poz. 295 oraz z dnia 3 marca 2010 r., III UK 71/09, LEX nr 585848), a w innych przypadkach za okres orzeczonej niezdolności do pracy, w czasie której ubezpieczony faktycznie świadczy wykonuje pracę zarobkową, nie przysługuje mu zasiłek, lecz wynagrodzenie (choć w kilku orzeczeniach zwrócono uwagę, iż utrata prawa do zasiłku chorobowego dotyczy tylko okresu objętego zaświadczeniem, zwolnieniem lekarskim, w którym nastąpiło podjęcie pracy zarobkowej, a nie całego okresu zasiłkowego; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2008 r., I UK 249/07, OSNP 2009 nr 11-12, poz. 152 i z dnia 3 października 2008 r., II UK 26/08, LEX nr 513018). W związku z przyjętymi w aktualnie obowiązującej ustawie zasiłkowej regułami odnoszącymi się do utraty prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego (zmodyfikowanymi w porównaniu do poprzedniego stanu prawnego) Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 lutego 2008 r., II UK 10/07, (OSNP 2009 nr 9-10, poz. 123) zastrzegł, że w sprawie o zasiłek chorobowy nie ma znaczenia dowód z opinii medycznej na okoliczność, czy wykonywanie pracy zarobkowej w okresie niezdolności do pracy miało wpływ na stan zdrowia ubezpieczonego w rozumieniu art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej. Oznacza to, że wykonywanie pracy zarobkowej w okresie orzeczonej niezdolności do pracy stanowi samodzielną przesłankę utraty prawa do zasiłku, odrębną od wykorzystywania zwolnienia lekarskiego w sposób niezgodny z jego celem (pogląd ten jest aprobowany w piśmiennictwie: A. Rzetecka-Gil: Ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Komentarz, Warszawa 2009, teza 3 do art. 17; M. Gersdorf [w:] Społeczne ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe. Komentarz, Warszawa 2012, teza 1 do art. 17).

Odnosząc powyższe uwagi do okoliczności rozpoznawanej sprawy, należy stwierdzić, że w zaskarżonym wyroku dokonano nieprawidłowej wykładni art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej. W aktualnym stanie prawnym nie jest niezbędna ocena w zakresie, czy "inna praca zarobkowa" jest niezgodna z celem zwolnienia

lekarskiego (straciło znaczenie orzecznictwo dotyczące art. 18 ust. 1 ustawy zasiłkowej z 1974 r. przyjmujące, że wykonywanie zatrudnienia w innym stosunku pracy nie musiało kolidować z prawem do zasiłku chorobowego u pierwszego pracodawcy, gdy ubezpieczony uzyskiwał zaświadczenie lekarskie a wykonywanie innej pracy nie było przeciwwskazane). Należy więc ocenić jako pozbawione racji wywody Sądu Okręgowego, że ubezpieczony pracownik czasowo niezdolny do pracy u jednego pracodawcy, może wykonywać inną pracę u drugiego pracodawcy, jeśli nie jest ona niezgodna z orzeczeniem lekarskim (celem zwolnienia chorobowego). Obecnie wykonywanie (każdej) pracy zarobkowej, niezależnie od jej wpływu na stan zdrowia ubezpieczonego, stanowi samodzielną przesłankę utraty prawa do zasiłku chorobowego (opiekuńczego). Tak więc niezależnie od tego, czy ubezpieczona, będąc niezdolna do wykonywania pracy pielęgniarki w szpitalu w okresach wymienionych w decyzji organu rentowego, zachowała zdolność do wykonywania obowiązków kierownika transportu w ramach drugiego stosunku pracy (pracy biurowej w miejscu swego zamieszkania), to w świetle art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej utraciła prawo do zasiłków chorobowego i opiekuńczego.

Ocena, czy zostały spełnione przesłanki zwrotu bezpodstawnie pobranych zasiłków na zasadach określonych w art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej, nie była przedmiotem rozpoznania Sądów i nie dotyczą jej podstawy skargi kasacyjnej. Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.